

JOANNA BERENDT
PAULINA ORBITOWSKA-FERNANDEZ
MAGDALENA SENDOR

EMPATIA ZMIENIA NAS, SZKOLĘ, ŚWIAT

SCENARIUSZE ZAJĘĆ
POROZUMIENIA BEZ PRZEMOCY DLA NAUCZYCIELI

EMPATIA
zmienia
NAS, SZKOLĘ,
ŚWIAT

Joanna Berendt
Paulina Orbitowska-Fernandez
Magdalena Sendor

EMPATIA zmienia NAS, SZKOLĘ, ŚWIAT

Scenariusze zajęć Porozumienia
bez Przemocy dla nauczycieli

cojanako?

Copyright © CoJaNaTo, Warszawa 2019

Wszystkie prawa zastrzeżone. Bez pisemnej zgody wydawcy książka ta nie może być powielana ani częściowo, ani w całości. Nie może też być reprodukowana, przechowywana i przetwarzana z zastosowaniem jakichkolwiek środków elektronicznych, mechanicznych, fotokopiarskich, nagrywających i innych.

Redakcja językowa: Magdalena Stonawska

Redakcja merytoryczna: Elżbieta Więclaw

Projekt okładki: CoJaNaTo

ISBN: 978-83-63860-34-9

CoJaNaTo

ul. Pustelnicka 48/4

04-138 Warszawa

Tel. +48 728 898 892

www.cojanato.pl

e-mail: biuro@cojanato.pl

SPIS TREŚCI

Empatia zmienia nas, zmienia szkołę, zmienia świat	7
Część I	
Porozumienie bez przemocy – teoria i ćwiczenia	9
Kontakt to sedno: krótka teoria Porozumienia bez Przemocy	9
Kilka informacji z obszaru neurobiologii	13
Kluczowe elementy Porozumienia bez Przemocy: model czterech kroków	16
Pierwszy element modelu czterech kroków: obserwacja	18
Drugi element modelu czterech kroków: uczucia	20
Trzeci element modelu czterech kroków: potrzeby	23
Czwarty element modelu czterech kroków: prośby	26
Podsumowanie	29
Tematy uzupełniające do pełniejszego korzystania ze scenariuszy	30
Zadziwiająca moc złości	30
Język powinności a złość	31
Złość to informacja	31
Myśli oceniające, które oddzielają nas od siebie i innych	33
1. Empatia dla siebie	33
2. Empatia dla drugiej osoby	34
3. Nowe możliwości, rozwiązania i prośby	35
Przyjmowanie odmowy	35
Praktyka wdzięczności	37
Minimediacje wśród młodzieży	39
Rozmowy w kręgu w sytuacjach konfliktowych	40
Model rozmowy w kręgu	41
Część II	
Scenariusze zajęć	43
Zanim rozpoczniesz prowadzenie zajęć	43
Bilans po każdym zajęciach	46
Struktura zajęć	49
Spotkanie 1: poznamy się	50
Przed zajęciami:	50

Scenariusz 1: poznajemy się	52
Spotkanie 2: nasza klasa	62
Przed zajęciami:	62
Scenariusz: nasza klasa	63
Spotkanie 3: bez przemocy, czyli jak?	71
Przed zajęciami:	71
Scenariusz: bez przemocy, czyli jak?	73
Spotkanie 4: potrzeby. Skąd wiemy, czego potrzebujemy?	80
Przed zajęciami:	80
Scenariusz: potrzeby. Skąd wiemy, czego potrzebujemy?	82
Spotkanie 5: zespół – dlaczego współpracujemy?	94
Przed zajęciami:	94
Scenariusz: zespół – dlaczego współpracujemy?	95
Spotkanie 6: uczucie złości i granice – jak się ma jedno do drugiego?	105
Przed zajęciami:	105
Scenariusz: uczucie złości i granice – jak się ma jedno do drugiego?	108
Spotkanie 7: mediowanie z empatią	122
Przed zajęciami:	122
Scenariusz: mediowanie z empatią	125
Spotkanie 8: informacja zwrotna – wdzięczność i uczenie się z błędów	132
Przed zajęciami:	132
Scenariusz: informacja zwrotna – wdzięczność i uczenie się z błędów	133
Zakończenie	139
Załączniki	141
Wstęp	141
Scenariusz 1	145
Scenariusz 2	149
Scenariusz 3	150
Scenariusz 4	151
Scenariusz 5	157
Scenariusz 6	159
Scenariusz 7	161
Scenariusz 8	162

EMPATIA ZMIENIA NAS, ZMIENIA SZKOŁĘ, ZMIENIA ŚWIAT

„Praca nauczyciela ma wpływ na wieczność.
Nie jest on bowiem w stanie określić, gdzie kończy się jego oddziaływanie”.
Henry Brooks Adams (1838–1918), amerykański historyk

Droga Nauczycielko, Drogi Nauczycielu!

Szkoła, miejsce spotkania nauczycieli i dyrekcji oraz uczniów i ich rodziców, to dynamiczna przestrzeń. Przeplatają się w niej zmieniające się ciągle myśli, uczucia i potrzeby każdej ze stron. Dodatkowo to różnorodne środowisko jest zależne od wielu czynników i kształtuje się pod wpływem przemian społecznych, technologicznych, ekonomicznych i politycznych. W tym samym momencie każdy może pragnąć czegoś innego: nauczyciele – efektywności, sensu i wzbogacania życia swoich uczniów; uczniowie – wolności, samostanowienia i przynależności; ich rodzice – jasności i poczucia bezpieczeństwa, a dyrekcja – sprawstwa i współpracy. Praca nauczycielki i nauczyciela jest zatem zadaniem niezwykle złożonym, bo to oni właśnie, mając bezpośredni kontakt z uczniami, wpływają na ich postawy, wartości i umiejętności, z którymi młodzi ludzie wkraczają w dorosłe życie. Nasza wieloletnia praca z nauczycielami jako trenerki i mediatorki, ale też jako nauczycielek i dyrektorek, oraz wpływające z nich doświadczenie i refleksja stały się inspiracją do stworzenia narzędzia, które będzie wsparciem dla Was, nauczycielek i nauczycieli, w pracy ważnej i mającej, jak przypomina zamieszczony wyżej cytat, wpływ na wieczność.

Materiał składa się z dwóch części. W pierwszej opisujemy, czym jest Porozumienie bez Przemocy oraz przedstawiamy jego podstawowe narzędzia, a także wskazujemy kilka trudnych sytuacji w komunikacji, istotnych z punktu widzenia pracy ze scenariuszami. Proponujemy również ćwiczenia (stworzone na podstawie własnej praktyki), których celem jest wsparcie zrozumienia teoretycznych założeń podejścia. W drugiej części dzielimy się ośmioma scenariuszami do pracy z klasą, które ułatwią przygotowanie cyklu zajęć dopasowanych do

specyfiki danej grupy, dotyczących budowania świadomości uczuć i potrzeb u dzieci oraz umiejętności radzenia sobie w trudnych sytuacjach. Scenariusze są zatem inspiracją – bazą dla indywidualnej pracy nauczycielki i nauczyciela prowadzących zajęcia z dziećmi czy młodzieżą i mogą być przez nich modyfikowane tak, aby jak najlepiej służyły im i ich uczniom.

W naszej pracy podkreślamy znaczenie dialogu oraz zaufania do kompetencji własnych i dziecka. Idee i ćwiczenia zamieszczone w podręczniku pomagają tworzyć przestrzeń, w której dorośli, dzieci i młodzież czują się bezpiecznie, mają poczucie, że ich zdanie ma znaczenie, a ich gotowość do czerpania szeroko rozumianej wiedzy rośnie. Od lat działamy na rzecz tworzenia systemów, których fundamentem jest wzajemne słyszenie siebie, szacunek i wynikająca z tego współpraca. Młodzi ludzie są ciekawi życia i świata i by mogli tę ciekawość utrzymać w procesie uczenia się i rozwijania, potrzebują bezwzględного bezpieczeństwa fizycznego i emocjonalnego. Nie wystarczą pomoce naukowe, podręczniki i budynki. System edukacji to według nas przede wszystkim ludzie. Ci, którzy przekazują wiedzę lub wspierają w jej zdobywaniu i ci, którzy mają tę wiedzę zdobyć czy znaleźć – oraz ich rodzice i opiekunowie.

Podejście Porozumienia bez Przemocy pomaga nam zobaczyć ludzi w systemie i wspierać każdą jednostkę bez względu na wiek w tym, by była widziana i potrafiła w pełni widzieć innych. Drogą do tego jest umiejętność mówienia o tym, co jest dla nas ważne i cenne zamiast interpretowania i osądzania; tłumaczenie języka statycznego, zawierającego etykiety, oczekiwania i powinności na język dynamiczny, który przede wszystkim skupia się na wyrażaniu tego, co cenimy najbardziej.

Gdy pracujemy z młodymi ludźmi, często zachwyca nas ich mądrość i wrażliwość. Kiedy oddamy im głos, stworzymy przestrzeń do akceptacji i wzajemnego słuchania się. Młodzież sama rozwiązuje skomplikowane konflikty w klasach czy grupach. Proponuje rozwiązania uwzględniające innych i ich samych. Nieraz po zajęciach podchodziły do nas dzieci i pytały, czy może być więcej takich rozmów w ich klasie, bo one naprawdę pomagają im się dogadać. Takie reakcje są dla nas niezwykle motywujące i dają nadzieję, że szkoła z empatią to nie tylko odległe marzenie, lecz wykonalny projekt, którego celem jest stworzenie przestrzeni dialogu i zaufania łączącej nauczycieli, rodziców i dzieci.

Autorki programu:

Joanna Berendt, Magdalena Sendor i Paulina Orbitowska-Fernandez

CZEŚĆ I

POROZUMIENIE BEZ PRZEMOCY – TEORIA I ĆWICZENIA

Często słyszymy pytanie, jak wprowadzać Porozumienie bez Przemocy (ang. *Nonviolent Communication*, w skrócie NVC) do szkoły. Dostajemy dużo prośb o poprowadzenie zajęć z dziećmi, aby nauczyły się empatii i rozwiązywania konfliktów. My także chcemy, by dzieci uczyły się pielęgnować swoją wrodzoną umiejętność okazywania empatii i poznawały sposoby na radzenie sobie z kłótniami i różnicami zdań. Jednak nasz pomysł na szkołę, w której będzie praktykowana empatia, opiera się na budowaniu systemu, w którym jak najwięcej wsparcia merytorycznego dostają najpierw dorośli: nauczyciele i rodzice, by następnie, świadomi siebie, sami tworzyli przestrzeń do optymalnego rozwoju talentów i rozwoju emocjonalnego dzieci i młodzieży.

Kontakt to sedno: krótka teoria Porozumienia bez Przemocy

Porozumienie bez Przemocy to proces zaproponowany przez amerykańskiego doktora psychologii klinicznej Marshalla B. Rosenberga (1934–2015), który wspierał rodziny, szkoły, organizacje, a nawet narody w budowaniu komunikacji opartej na empatii. Jego sednem jest działanie, mówienie i słuchanie z intencją budowania kontaktu. Kontakt zaś w rozumieniu Rosenberga to dążenie do uświadomienia sobie, wyrażenia i usłyszenia tego, co jest ważne w danym momencie dla wszystkich osób zaangażowanych w sytuację. To patrzeć na drugiego człowieka bez względu na jego wiek czy pozycję z otwartością, cie-

kawością i akceptacją. To chęć wspólnego budowania i tworzenia, dotarcia do uczuć i potrzeb drugiej strony przy jednoczesnej świadomości własnych uczuć i potrzeb. W budowaniu dobrych relacji z innymi jest niezmiernie ważne, aby wносить te same jakości, które oferujemy drugiemu człowiekowi, czyli ciekawość, otwartość i akceptację, do relacji z samym sobą – nazywamy to empatią dla siebie. Empatia dla siebie to naszym zdaniem pierwszy i najważniejszy krok. Ponadto istotne jest to, że w budowaniu kontaktu nie ma miejsca na przekonywanie, walkę „czyje jest lepsze”, kto i co powinien, kto na co zasługuje. To zaproszenie do odejścia od paradygmatu kary i winy, szukania, kto ma rację, a kto nie, na rzecz współdzielenia odpowiedzialności i działania z miejsca zaciekawienia i życzliwości – zarówno wobec siebie, jak i drugiej osoby.

Porozumienie bez Przemocy opiera się na kilku kluczowych założeniach. Zrozumienie ich i skonfrontowanie z własnym systemem przekonań jest istotne, aby uzyskać wewnętrzną jasność, jakie są nasze przekonania dotyczące ludzkiej natury, na których chcemy opierać budowanie relacji z drugim człowiekiem – w tym z uczniem.

Podstawowe założenia Porozumienia bez Przemocy:

1. Wszyscy ludzie mają takie same potrzeby; to, co nas różni, to strategie używane do ich spełnienia.
2. Wszyscy dążymy do zaspokojenia potrzeb; to determinuje nasze zachowanie.
3. Ludzie działają nie przeciwko innym, lecz po to, by zaspokoić swoje potrzeby.
4. Własne potrzeby są tak samo ważne, jak potrzeby innych.
5. Uczucia informują nas o naszych zaspokojonych lub niezaspokojonych potrzebach.
6. Ludzie chętniej przyczyniają się do dobra innych, o ile jest to ich własny wybór.

Praktyka własna

Zastanów się, co czujesz, czytając powyższe założenia. Z czym się zgadzasz, a co budzi twoje wątpliwości i dlaczego? Zapisz je, byś mógł/mogła do nich wrócić w trakcie czytania kolejnych sekcji podręcznika. Mamy nadzieję, że lektura dalszych rozdziałów dostarczy odpowiedzi na twoje pytania czy wątpliwości.

.....
.....

Empatia dla siebie

W Porozumieniu bez Przemocy kluczowym zagadnieniem jest empatia. Jest ona rozumiana jako pełna skupienia, jakościowa obecność, towarzyszenie sobie lub drugiej osobie w taki sposób, by dostrzegać nasze zaspokojone lub niezaspokojone potrzeby kryjące się za wszystkim, co robimy lub mówimy. Empatia w tym rozumieniu jest narzędziem do tego, by być ze sobą lub z innymi w kontakcie.

.....

.....

.....

Praca własna

Zatrzymaj się na chwilę i pomyśl: co sądzisz o tej definicji? Co jest w niej nowego? Czy coś cię w niej zaskoczyło?

.....

.....

.....

Empatia dla siebie jest ważna w każdym zawodzie, który opiera się na częstych kontaktach z drugą osobą: lekarza, menedżera, psychologa czy właśnie nauczyciela. Jest jak maska tlenowa, niekiedy niezbędna do przeżycia i podjęcia kolejnych wyzwań w poczuciu większej równowagi i elastyczności. Ilość zadań i obowiązków, zmiany, ewaluacje i oczekiwania mogą niekiedy „zabierać tlen”, a danie sobie empatii umożliwi chwilę oddechu i kontaktu ze sobą. Z teorii (więcej o tym poniżej, w sekcji o funkcjonowaniu mózgu) i własnej praktyki wiemy, że nie jest to dodatek czy zachcianka, lecz niezbędne narzędzie każdej osoby pracującej z drugim człowiekiem, a w szczególności nauczycieli pracujących z dziećmi.

Praca własna

Następnym razem, gdy znajdziesz się w sytuacji wyzwania i będą ci się kończyć zasoby wewnętrzne, takie jak cierpliwość, poczucie bycia wypoczętym i uważność; gdy sprawy będą się kłębić lub gdy zwyczajnie będzie ci brakowało czasu i robiło się naprawdę trudno – spróbuj wyobrazić sobie, że masz

przy sobie maskę tlenową. Niech będzie dla ciebie metaforą empatii dla siebie. Weź głęboki oddech i zapytaj siebie: Co teraz czuję? Co się dzieje z moim oddechem? Jak się ma moje ciało? Czego potrzebuję tu i teraz? Możesz zrobić to teraz dla praktyki.

Do materiałów załączamy listę uczuć i potrzeb, która może okazać się pomocna podczas wykonywania tego ćwiczenia. Gdybyś napotkał(a) trudność w odnalezieniu swoich uczuć lub potrzeb, spójrz na listę.

.....
 .....
 .....

Początkowo pytania mogą wydawać się dziwne, może nawet trudne. To jest w porządku. Często na warsztatach podkreślamy, że empatia potrzebuje ćwiczeń i jeśli do tej pory świadomie nie budowaliśmy kontaktu ze sobą, nie wsłuchiwaaliśmy się w sygnały płynące z ciała, uczucia i emocje, to potrzebujemy do tego przywyknąć i się tego nauczyć.

Praca własna

Wyobraź sobie, że rozpoczynasz, być może jak każdego dnia, swoją pracę o 8 rano. Na pierwszej lekcji uczniowie piszą klasówkę. Mają na to 40 minut, dlatego tak bardzo ci zależało, żeby wszyscy przyszli punktualnie i mogli wykorzystać ten czas w pełni. Prosiłaś/eś o to uczniów wczoraj. Zbliży się koniec roku szkolnego i trzeba wystawić oceny. Troszczysz się o swoich uczniów, chcesz, by sobie poradzili w przyszłości. Ważne jest dla ciebie, by wesprzeć ich zarówno w nauce, jak i dbaniu o końcowe oceny. Czas zacząć lekcję. Rozglądasz się po sali i zauważasz, że brakuje dwojga uczniów. O 8:15 jeden z nich wchodzi i pyta: „Pardon, to tu?”. Pozostali uczniowie podnoszą głowy znad kartek i się śmieją.

Zanim odpowiesz uczniowi, zatrzymaj się na chwilę i zadaj sobie kilka pytań (niekoniecznie wszystkie – już jedno czy dwa pozwolą ci odnaleźć w sobie trochę spokoju i nawiązać kontakt z tu i teraz):

- Co teraz czujesz? Spróbuj nazwać emocje, które odczuwasz. Czy jest to irytacja? Oburzenie? Złość? Wesołość? Rozczarowanie? Zaciekawienie?
- Co dzieje się z twoim ciałem? Zaciskają się pięści? Czujesz ucisk w klatce piersiowej? Zacisnęły ci się szczęki?
- Czego potrzebujesz? Współpracy? Przestrzegania umów? Szacunku? Dbania o siebie nawzajem? Jasności?

- Co by ci teraz pomogło odpowiedzieć na tę sytuację w zgodzie ze sobą i jednocześnie zadbać o komunikację z uczniem i w klasie?
- Jak chciał(a)byś zareagować w tej sytuacji w optymalny sposób, co mogłoby ci w tym pomóc?

Być może pomyślisz: Co to zmienia, że poznam swoje uczucia i potrzeby? Chłopak jest spóźniony, a do tego rozśmiesza już skoncentrowaną klasę... A jednak świadomość siebie, swoich uczuć i potrzeb ma wpływ na twoją reakcję, a dodatkowo może mieć zbawienny wpływ na twoje zdrowie, o czym mówią najnowsze badania psychologiczne i specjaliści od rozwoju mózgu. Zatrzymajmy się chwilę nad tym aspektem.

Kilka informacji z obszaru neurobiologii

Rick Hanson, neuropsycholog, nauczyciel medytacji i współzałożyciel Institute for Neuroscience and Contemplative Wisdom, autor wielu prac przybliżających funkcjonowanie mózgu, wyróżnia trzy podstawowe potrzeby ludzkie: bezpieczeństwa, satysfakcji i więzi, a także trzy „systemy operacyjne”: system unikania krzywdy, dążenia do nagrody i nawiązywania więzi (Hanson 2016: 50).

	SYSTEM UNIKANIA KRZYWDY	SYSTEM DĄŻENIA DO NAGRODY	SYSTEM WIĘZI
potrzeba	bezpieczeństwo	satysfakcja	wieź
wyzwanie	zagrożenie	strata	odrzućenie
dotyczy	ryzyka	szans	relacji
priorytet	zapobieganie regresowi	wspieranie osiągnięć	seksualność, bliskość, poczucie własnej wartości
co ceni od innych	pokrzepienie	zachęćę	ciepło
skłonności w zachowaniu	czujność, zahamowanie, wycofanie	zapał, ekscytacja, pogoń	towarzystwość. tworzenie więzi, przywiązanie

Rysunek 1: [PB1] Hanson 2016: 53.

Jak wyjaśnia Hanson:

- System unikania krzywdy jest powiązany z pniem mózgu, z najstarszą częścią nerwu błędnego, z parasympatycznym układem nerwowym oraz z najwcześniejszymi stadiami ewolucji kręgowców (ryb, płazów i gadów).
- Z kolei układ nagrody jest częścią struktur podkorowych, a mówiąc dokładniej układu limbicznego (brzuszne pole nakrywki, w którym znajdują się neurony dopaminergiczne, czyli uwalniające dopaminę i jądro półleżące, niewielkie jądro cechujące się dużą ilością receptorów dopaminergicznych). (Żylińska, M., "Neurodydaktyka". Wydawnictwo Naukowe Toruń 2013)
- System nawiązania więzi z innymi jest powiązany z korą mózgową, z najmłodszą gałęzią nerwu błędnego oraz ze stadium ewolucji naczelników, w tym przede wszystkim człowieka (Hanson 2016: 51).

Wiedząc, jak funkcjonuje ludzki układ nerwowy, w tym sam mózg, możemy reagować tak, by wspierać budowanie relacji, w której obie strony czują się bezpiecznie i są uwzględnione. Dzięki temu dbamy o utrzymywanie mózgu swojego i naszych rozmówców w stanie określanym przez Hansona jako responsywny.

Hanson wyróżnia dwa tryby działania mózgu: reaktywny (czerwony) i responsywny (zielony). „Tak długo, jak czujesz, że twoja podstawowa potrzeba, którą zarządza dany system, jest zaspokojona, system domyślnie utrzymuje tryb responsywny” (Hanson 2016: 54). Gdy dorośli czy dzieci czują się bezpiecznie, ich system unikania krzywdy pozostaje w trybie zielonym – responsywnym – i dzięki temu są spokojni, opanowani, a ich reakcje są adekwatne do sytuacji. Kiedy mają poczucie zadowolenia, dobrze wykonanej pracy, satysfakcji z działań – wówczas system nagrody przełącza się w tryb responsywny. Dzięki temu czują radość, wdzięczność, satysfakcję czy poczucie osiągnięcia celu. Gdy czują, że są w kontakcie z innymi, który im służy, w tryb responsywny przechodzi system nawiązania więzi. Efektem jest poczucie akceptacji, przynależności, ciepła i życzliwości oraz własnej wartości.

W trybie responsywnym ludzkie potrzeby (z punktu widzenia działania mózgu) są zasadniczo zaspokojone. Jest to stan, w którym mamy dostęp do naszych wewnętrznych zasobów i pełni potencjału. Skuteczniej radzimy sobie z wyzwaniem, łatwiej się uczymy, mamy możliwość zdrowienia i regeneracji. W tym trybie towarzyszy nam ciekawość, odwaga, poczucie wewnętrznej siły, gotowość do poszukiwania nowych możliwości i próbowania nowych rzeczy.

Gdy nie mamy poczucia bezpieczeństwa, nie czujemy się zadowoleni czy też sądzimy, że nie jesteśmy w satysfakcjonujących relacjach z innymi, nasz system

nerwowy przyłącza się w stan reaktywny, określane przez Ricka Hansona jako czerwony. Ten tryb wyewoluował, by zapewnić naszym przodkom możliwość przetrwania w sytuacjach stresu i zagrożenia. Systemy neuronalne nieustannie skanują otoczenie, sprawdzając, gdzie czyha zagrożenie dla zaspokojenia kluczowych potrzeb (bezpieczeństwa, satysfakcji i więzi). Trudno wówczas skoncentrować się na zadaniach i obowiązkach, nie mówiąc już o uczeniu się i kreatywności. Spada samopoczucie i motywacja. Nie mamy dostępu do pełni swojego potencjału. Spada poczucie satysfakcji w wykonywanej pracy. W tym trybie nauka i budowanie relacji są bardzo utrudnione.

Jak to się ma do Porozumienia bez Przemocy? Narzędzia oferowane przez to podejście: empatia dla siebie, empatia dla innych, obserwowanie zamiast oceniania, słuchanie uczuć i potrzeb – są sposobem na jak najczęstsze powracanie do siebie i pełni swojego potencjału oraz budowanie relacji z dziećmi i młodzieżą z miejsca trybu zielonego, responsywnego, a także zapraszanie ich do tego trybu.

Marshall B. Rosenberg opowiadał o tym, nie mając jeszcze do swojej dyspozycji osiągnięć neuronauki, które my mamy dziś, używając symboliki Żyrafy i Szakala. Chcemy ją wam przybliżyć, gdyż jest ona przydatna w pracy z dziećmi, zarówno młodszymi, jak i starszymi. Zwierzęta opisują dwa typy postaw w komunikacji. Szakal jest symbolem komunikacji odcinającej nas od siebie, skupiającej się na ocenach, diagnozach i żądaniach (tryb czerwony). Żyrafa jest symbolem komunikacji opartej na empatii, dialogu i współpracy (tryb zielony). Ani Szakal, ani Żyrafa nie są dobrzy czy źli. Po prostu przychodzą z innego miejsca i prowadzą do innych rezultatów. Nam w pracy z młodzieżą zależy na wzajemnym braniu siebie pod uwagę i współpracy, dlatego wybieramy praktykowanie drogi Żyrafy. Jednocześnie chcemy podkreślić, że zarówno Szakal, jak i Żyrafa mówią o swoich potrzebach, z tym, że Żyrafę łatwiej jest usłyszeć i stąd niejednokrotnie mamy większą ochotę spełnić jej prośby. Szakal według Rosenberga to „Żyrafa z problemem językowym” i dlatego chcemy wyposażać siebie i młodzież w umiejętność tłumaczenia oceniającego języka Szakala na język Żyrafy.

Sytuacja: jeden z uczniów schował swojemu koledze plecak.

Właściciel plecaka może stylem Szakala powiedzieć: „Jesteś głupi”.

My możemy zdecydować, że usłyszymy to z pomocą żyrafich uszu i wówczas to samo zdanie dociera do nas mniej więcej tak: „Czuję złość, bo chcę sam zdecydować, gdzie leżą moje rzeczy”.

Sytuacja: uczeń szybciej od innych dzieci w klasie przyswaja materiał w klasie. Szakal może powiedzieć: „Pani lekcje są okropnie nudne”.

A my za pomocą żyrafich uszu usłyszymy: „Czuję się znudzony, bo chciałbym więcej wyznań”.

Trochę więcej o tym, jak działa Szakal i Żyrafa:

SZAKAL:

- lubi wygrywać, nawet kosztem innych;
- ocenia, interpretuje, uogólnia;
- nie bierze na siebie odpowiedzialności, zrzuca winę na innych;
- myśli, że wszyscy go obgadują lub robią mu na złość;
- stale walczy, choć czasem nie wiadomo z kim;
- działa, reaguje czy odpowiada zanim sprawdzi, co jest dla niego ważne;
- stale mówi MUSISZ, NIE WOLNO, POWINNO SIĘ.

ŻYRAFA:

- ma długą szyję, więc jeśli się zdenerwuje, to ma czas ochłonać;
- ma duże serce, więc lubi dialog i współpracę;
- ma zawsze czyste uszy (ciekawe dlaczego?), więc dobrze słyszy siebie i innych;
- nie walczy, lecz chce dialogu i rozwiązania, które uwzględni innych;
- nie ocenia, lecz skupia się na faktach;
- potrafi wziąć odpowiedzialność za swoje czyny;
- mówi o tym, co czuje i co jest dla niej ważne i pyta innych, co jest ważne dla nich;
- nie wymyśla, kto jej coś zrobił:, tylko pyta i rozmawia.

Ćwiczenie własne

A jak wy chcecie działać? Zapisz kilka refleksji, które być może przychodzą do Ciebie po tej części o dwóch trybach mózgu według Ricka Hansona i symbolice Żyrafy i Szakala.

.....

.....

Kluczowe elementy Porozumienia bez Przemocy: model czterech kroków

Idea Marshalla B. Rosenberga zakłada, że to, jakim językiem się posługujemy, ma wpływ na jakość naszych relacji. Z tego powodu na początek chcemy uporządkować kluczowe elementy, które rozróżniają komunikację budującą kontakt od takiej, która ten kontakt utrudnia. Tymi elementami są: